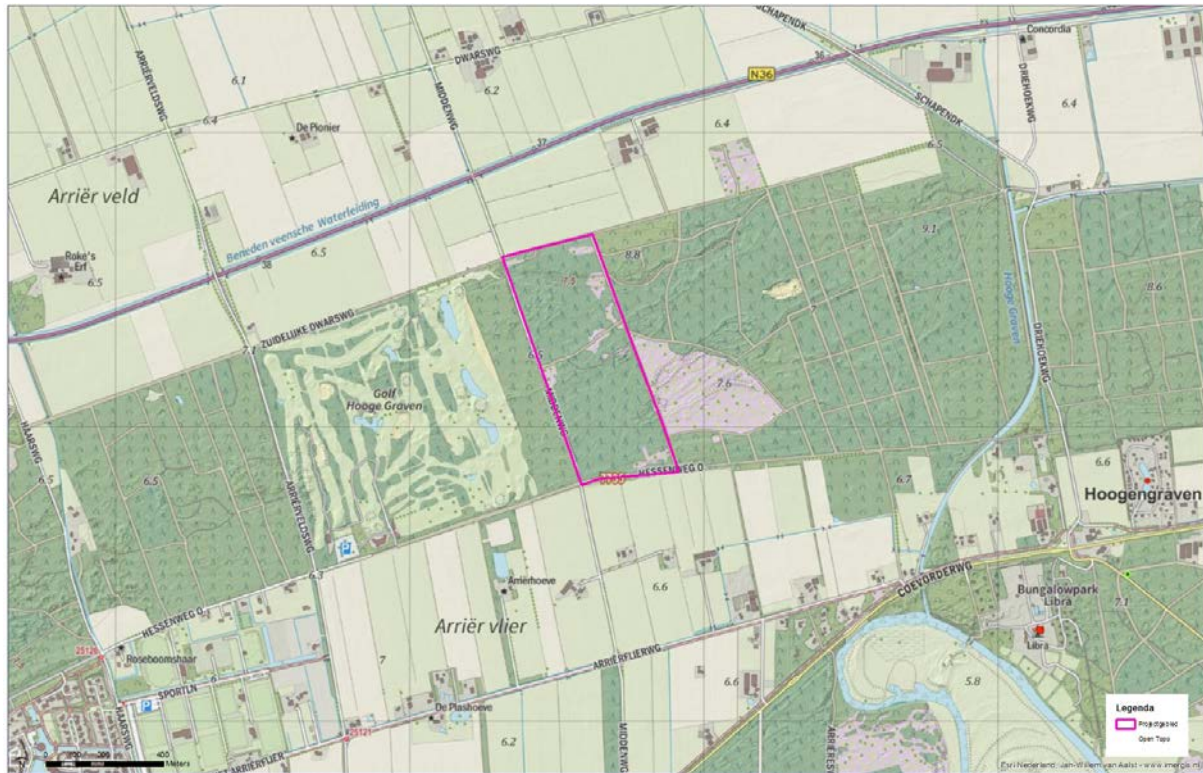

Advies Natuurbegraafplaats Hoogengraven

Draagkracht voor natuurbegraven

Auteurs: Barry de Vries, Wieger Wamelink, Wim de Haas

Wageningen Environmental Research (Alterra)
Wageningen, November 2017

1 Aanleiding

Op 5 oktober 2017 heeft dhr. Gijlers van de gemeente Ommen Wageningen Environmental Research per mail de volgende opdracht gegeven:

Wat is de draagkracht van het gebied voor wat betreft het aantal graven, dat kan worden toegestaan (dichtheid aantal graven en frequentie begrafenissen)? Ik verzoek u in de advisering de factor tijd (spreiding van het aantal graven door de tijd heen) en de factor locatie (spreiding van het aantal graven afhankelijk van gebiedskwaliteiten) daarbij te betrekken.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden hebben twee experts van Wageningen Environmental Research (Alterra) op 28 september 2017 een bezoek gebracht aan de geplande Natuurbegraafplaats Hoogengraven. Daar is met vertegenwoordigers van de gemeente Ommen-Hardenberg en de initiatiefnemer van Natuurbegraafplaats Hoogengraven de locatie bekeken (Het uiterste noorden van de geplande natuurbegraafplaats is niet bezocht). Daarnaast is gebruik gemaakt van volgende literatuur:

- Eelerwoude, 2017. *Natuurbegraafplaats Hoogengraven. Ontwerp- en beheerplan natuurbegraafplaats te Ommen*. Goor, Eelerwoude.
- Haas, de, W. en E.A. de Vries, 2013. *Natuurbegraafplaatsen in Nederland; Landelijke inventarisatie 2013*. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2470.
- Molenaar, J.G. de, M.G. Mennen en F.H. Kistenkas, 2009. *Terug naar de natuur; Mogelijke effecten en juridische aspecten t.a.v. natuurbegraven, asverstrooien en urnbijzetting in natuurgebieden*. Alterra, Wageningen. Alterra-rapport 1789.
- Tonckens, J. 2017. *Flora en Faunaonderzoek ten behoeve van natuurbegraafplaats Hoogengraven te Ommen*. Haren, Tonckens Ecologie.
- Vries, B. de, W. Wamelink, W. de Haas, J. Frissel, M. van Adrichem, 2017. *Effecten van natuurbegraven op de vegetatie op natuurbegraafplaats Heidepol; Natuurbegraven in praktijk*. Wageningen, Wageningen Environmental Research. Alterra-rapport 2846 (in prep.)

Op basis hiervan komen wij tot het volgende *expert judgement*.

2 Beschrijving huidige situatie

De locatie voor de natuurbegraafplaats is gelegen in het boscomplex Hoogengraven in de driehoek Ommen – Hardenberg – Dedemsvaart. Het maakt onderdeel uit van een groter boscomplex ten noordoosten van Ommen. In het huidige bos is de grove den het meest vertegenwoordigd. Aangezien het bos grotendeels spontaan is opgekomen, hebben de bomen veelal een grillige vorm. Daarnaast komt er ruwe berk en inlandse zomereik voor. In de heesterlaag worden hult, vlier, vuilboom, en Amerikaanse vogelkers aangetroffen. Deze laatste is een ongewenste exoot. In de struiklaag zijn onder andere struikheide en een enkele jeneverbessen aanwezig. Beide zijn relictten uit de tijd dat het perceel meer open van karakter was (Eelerwoude, 2017). Binnen de planlocatie zijn drie bodemtypen aanwezig, Haarpodzolgronden, Stuiwandgronden en Gooreerdgronden. Alle drie zijn voedselarme gronden.

Doel is het realiseren van een natuurbegraafplaats met eeuwigdurende grafrust en daarmee het eeuwig in standhouden van natuur met als tijdelijke nevenfunctie het begraven (Eelerwoude, 2017).

problematisch. Om (verdere) verstoring door de natuurbegraven zoveel mogelijk te beperken, wordt er meestal voor gekozen om de opgegraven grond in de goede volgorde terug te plaatsen. In het geval van verschralingsbeheer kan er echter ook voor worden gekozen om de grond omgekeerd terug te storten in het geval dat de ondergrond minder rijk is dan de bovengrond. Bij verschralingsbeheer kan er zelfs voor worden gekozen om bepaalde bodemlagen te verwijderen. Wat het beste is voor de natuurontwikkeling zal per uitgangssituatie verschillend zijn.

Op basis van het veldbezoek kan geconcludeerd worden dat het overgrote deel een lage natuurwaarde heeft, maar dat daarin plekken zijn die een hogere waarde vertegenwoordigen en als “zaadbron” kunnen fungeren voor de toekomstige natuurontwikkeling in het gebied, of anderszins het verdienen om beschermd te worden. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan plekken met korstmossen, dopheide, (een deel van de struikheide) en dassenburchten.

Figuur 2 Plek waar heide zich kan ontwikkelen en zaadbronnen bewaard dienen te worden

Figuur 3 Korstmossen die behouden dienen te worden

Dichtheid van de graven

De bossen van de Natuurbegraafplaats Hoogenraven (met soms dunningsachterstand) hebben doorgaans een lage natuurwaarde. Deze lijken qua opbouw enigszins op delen van het bos de Natuurbegraafplaats Heidepol. Op Natuurbegraafplaats Heidepol varieert in die delen van het bos de graf dichtheid tussen 200 en 500 graven/ha. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de natuurwaarde van het bos op de Heidepol hoger is dan die van Hoogenraven, zeker ten opzichte van de delen met achterstallig onderhoud. De Gemeente Arnhem (mede namens de gemeente Ede) is nauw betrokken geweest bij het vaststellen van de toegestane graf dichtheid. Recent onderzoek op natuurbegraafplaats Heidepol toont aan dat aldaar de invloed op de vegetatie in de eerste vijf jaar niet negatief is. Vergelijkbare dichtheden lijken ook op natuurbegraafplaats Hoogenraven zonder negatieve gevolgen mogelijk. Praktijkonderzoek naar de effecten na de eerste 5 jaar is niet uitgevoerd; deze effecten zijn nog onbekend.

Plekken met een hoge natuurwaarde, zoals de heide en delen van de bossen, zijn van betekenis voor de huidige natuurwaarde of kunnen van betekenis zijn bij het creëren van toekomstige natuurwaarden. Deze plekken moeten beschermd worden. Dat kan betekenen dat op die plekken geen of slechts in beperkte mate natuurbegraven mogelijk is en dat er mogelijk ook een zone omheen moet komen om verstoring te voorkomen. Graf dichtheden variëren dan van 0 tot 20 graven/hectare (overigens zijn dergelijke plekken vaak maar enkele vierkante meters groot, dus is het in de meeste gevallen waarschijnlijk 0 graven/hectare). Het gaat onder andere om de plekken waar nog korstmosvegetatie aanwezig is. Deze mogen niet vergraven worden en vanwege de kwetsbaarheid mogen ze tijdens een begrafenis ook niet betreden worden. Ook de door Tonckens weergegeven aandachtsoorten mogen niet vergraven en betreden worden. Rond de Jeneverbes dient een veilig zone van vijf meter worden aangehouden waar niet gegraven kan worden om de wortels niet te beschadigen. Ook rond de Dassenburcht dient een zone van niet graven en betreden aangehouden te worden. Daarnaast zijn er in

de bossen en in het open gebied nog relictten met heide en dopheide te vinden. Een deel van die populaties moet behouden blijven omdat zij als zaadbron kunnen dienen. Niet alle struikheide hoeft behouden te blijven, maar een deel zou beschermd moeten worden. De dopheide is door ons alleen in het bos gevonden, deze zou ook beschermd kunnen worden en het bos zou daar wat opener kunnen worden gemaakt om de oorspronkelijke vegetatie weer een kans te geven.

Zonering in tijd

Omdat er in het gebied natuurontwikkeling wordt nagestreefd, zal over 10 jaar de situatie mogelijk anders zijn dan nu het geval is. Er zullen nieuwe plekken met een hogere natuurwaarde ontstaan en nieuwe soorten voorkomen. Delen die nu zeer geschikt zijn voor een bepaalde grafdichtheid kunnen in de toekomst mogelijk minder geschikt zijn.

Het delven van graven kan een positieve invloed hebben op zowel de heide als het bos omdat het nieuwe kansen creëert in een bos met veel achterstallig onderhoud, dat de heide heeft overgroeid. Daarbij dient wel rekening worden gehouden met de ontwikkelingen ter plekke in de tijd. Bijvoorbeeld, als er gekozen wordt om ten behoeve van het herstel van de natuurwaarde (voormalige) heidegronden te plaggen, kan het gebied direct na het plaggen een hoge grafdichtheid aan. Het delven van een graf kan soms vergeleken worden met plaggen. Daarom is het verstandig om daar waar plaggen nu wordt toegepast dit te combineren met het delven van graven. Later als de heide zich weer ontwikkelt zal de intensiteit van nieuwe graven creëren omlaag moeten om de ontwikkeling niet teveel te verstoren. Er kan dan een verschuiving van delven naar het bos plaats vinden.

In de bossen zouden meer graven per ha kunnen worden aangelegd (ten opzichte van delen met de ontwikkelde heide) vooral waar de biodiversiteit laag is. Momenteel kan in de dichte opstanden met veel achterstallig onderhoud het aantal graven per ha hoger zijn. Daarbij kunnen de vliegdennen worden ontzien door alleen te begraven buiten het wortelstelsel van de boom. Op Natuurbegraafplaats Heidepol wordt dit gedaan door alleen aan de rand van en buiten de geprojecteerde boomkroon graven te creëren. Zeker voor de aanwezige delen met loofbomen is het aan te raden om de graven buiten de boomkroon te houden om geen wortels te beschadigen.

4 Adviezen

Advies 1: *Ten aanzien van de natuurwaarden schatten wij in dat de grafdichtheid die op Natuurbegraafplaats Hoogenraven acceptabel is, in grote delen van het gebied vergelijkbaar zal zijn met de grafdichtheid in de bos- en heidegebieden op natuurbegraafplaats Heidepol. Daar worden op vergelijkbare delen van het terrein dichtheden gehanteerd van 200- 500 graven per hectare. Op dit moment lijken de natuurwaarden op natuurbegraafplaats Hoogenraven lager dan op Natuurbegraafplaats Heidepol. Uit onderzoek blijkt dat op natuurbegraafplaats Heidepol geen negatieve effecten van natuurbegraven gevonden zijn.*

Gemeente Ommen is in het concept bestemmingsplan uitgegaan van 286 graven per ha. In combinatie met het gegeven dat de natuurwaarden op Hoogenraven lager lijken dan die op Heidepol, lijkt dit ons een voor de natuur verantwoorde grafdichtheid. Daarbij geldt wel dat rekening moet worden gehouden met de onder advies 2 aangegeven plekken die een zekere waarde vertegenwoordigen of die kunnen dienen als zaadbron.

Op dit moment is het vergraven van gronden geen punt van discussie in de gemeente Ommen. Voor de gemeente is de randvoorwaarde dat het natuurbegraven niet ten koste mag gaan van de natuur (zowel de beleefnatuur als de ecologische natuur). In onze adviezen bevelen wij doorgaans aan om daartoe de grond in de oorspronkelijke volgorde terug te storten om zo min mogelijk verstoring te veroorzaken. In sommige gevallen echter (bijvoorbeeld in geval van voormalig intensief landbouwkundig gebruik) kan het naar boven halen van de armere ondergrond de natuurwaarde vergroten. Dit kan eventueel in het beheerplan van Hoogenraven worden opgenomen. Wij bevelen aan om hiervoor te kijken naar de experimenten die elders worden uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld bij Natuurmonumenten.

Advies 2: Plekken die wel een zekere waarde vertegenwoordigen of als zaadbron kunnen dienen voor de toekomstige ontwikkeling van het gebied dienen beschermd te worden. Dat betekent dat tenminste:

- Plekken met Borstelgras (*Nardus stricta*), Jeneverbes (*Juniperus communis*) en Koningsvaren (*Osmunda regalis*) mogen niet vergraven worden om graven aan te leggen;
- Rond de Jeneverbes moet een buffer van 5 meter aangehouden worden om aantasting van het wortelstelsel te voorkomen;
- Plekken met de korstmosvegetatie mogen niet vergraven worden en ook niet bereden of betreden omdat ze zeer kwetsbaar zijn. Dat betekent dat ook bij begrafenissen voorkomen moet worden dat bezoekers per ongeluk de korstmossen betreden;
- Bescherm de delen met dopheide. Bij een meer open structuur van het bos zouden op die plekken ook andere soorten weer naar voren kunnen komen vanuit de zaadbank en zich dan van daaruit over het terrein kunnen verspreiden;
- Rondom Dassenburchten moet een buffer van minimaal 50 tot 100 meter aangehouden worden.

Om dit goed uit te kunnen voeren is het raadzaam om een gedetailleerdere inventarisatie te doen, waarbij de plekken met te behouden vegetatie in kaart gebracht wordt.

Advies 3: Voor het hele gebied geldt het advies om te proberen om zover mogelijk van de stam van de boom weg te blijven (met name bij de vliegdennen) om zo niet te veel belangrijke wortels te beschadigen. Een vuistregel is dat alleen op de rand van de kroonproject en daarbuiten graven komen. Niet dicht bij de stam. Uiteraard heeft dit ook invloed op de maximale hoeveelheid graven die het gebied toe laat.

Advies 4: Naast een zonering in ruimte (advies 1 en 2) is het ook raadzaam om een plan te maken om in de tijd te zoneren door te beginnen met begraven in de gebieden waar nu nog een lage natuurwaarde is en verwacht wordt dat het snelst een significante verbetering van de natuurwaarde wordt verwacht. In deze delen zullen de mogelijkheden om nieuwe graven te creëren namelijk afnemen.

Advies 5: Zorg voor een goed beheerprotocol, toegespitst op deze locatie, waarin de juiste balans tussen natuurbeheer en natuurbegraven wordt gevonden. Belangrijke elementen van een beheerprotocol betreffen: grafrust voor onbepaalde tijd, grafmarkeringen alleen van organische en natuurlijke materialen, milieuvriendelijke kleding en kisten, en een concrete en toetsbare beschrijving van de wijze waarop onderhoud en monitoring plaatsvindt.

5 Verantwoording

Dit advies is opgesteld door:

- Dhr. Barry de Vries (Natuurbegraven, Bio Engineering)
- Dhr. Wieger Wamelink (Ecologie)
- Dhr. Wim de Haas (Natuurbegraven, Landscape Governance)